

opfattelse, at al politisk udvikling følger et ensartet mønster, som lader sig kalkere over fra det ene land til det andet. 2. Nationalisme, der i direkte modsætning hertil hævder, at et folks sociale og kulturelle forhold er bestemmende for dets politiske udvikling, og at den sande nationale livsform må findes og fremmes ved en bevidst viljeshandling.

Ud fra disse grundbegreber, som forf. først definerede og fremsatte på Yale-universitetet 1965 i en række gæsteforelæsninger, som danner grundlaget for nærværende værk, og som indebærer en væsentlig forenkling af den hidtil gængse klassifikation af russisk politisk tænkning, analyseres komponenterne af de mest fremtrædende russiske politiske tænkeres ideer fra M. M. Speranskij, der 1809 på opfordring fra Alexander I udarbejdede et projekt for reformer af statsstyret og kom til at indlede et århundredes debat om indførelse af institutionelle og konstitutionelle reformer, til V. I. Lenin, der 1917 afsluttede denne debat.

Det er således et område, der tidligere har været genstand for indgående behandling, som her belyses fra en ny synsvinkel. Som så mange tidligere søger Schapiro ud fra sin analyse at forklare, hvorfor det trods talrige forsøg ikke lykkedes at indføre gennemgribende politiske reformer i Rusland. Det sker ud fra den antagelse, at autokratiets specielle stilling som den eneste rodfæstede politiske institution og realitet gjorde det umuligt for andre institutioner at udvikle og rodfæste sig. De liberale tænkere, hvis ideer hovedsageligt var rationalistiske, løb i deres reformbestræbelser uvægerligt panden mod autokratiets modstand, fordi dettes kardinalpunkt var at bevare sin magt intakt og ikke tillade fremvækst af rivaliserende institutioner, der før eller senere ville underminere dets magt. Nationalisterne, der var overvejende konservativt sindede, indså, at de kun kunne virkeliggøre reformer ved hjælp af autokratiet, altså gennem det bestående, men dette begrænsede i høj grad deres virkefelt og muligheder. Først den essentielt rationalistiske Lenin fandt nøglen til politisk succes for sine ideer ved at gøre nationalisternes tanke om at vinde kontrol over autokratiet til sin egen, idet han indså, at en ændring af et monistisk politisk system kun var mulig ud fra en kontrol af dets politiske magtapparat. Ved at sammenligne udfaldet af februar- og oktoberrevolutionen 1917 mener Schapiro at kunne sandsynliggøre dette; dumaer og sovjetter var uden reelt indhold og rod, så længe autokratiet eller dets institutionelle ramme bestod.

Kan man acceptere Schapiros institutionsteori, er det fristende at underkaste udviklingen i Sovjetunionen efter 1917 samme analyse. Forf. undlader dette, men hævder sin teoris gyldighed også på det område, omend i modificeret form.

MARTON DE HARTYANI

P. S. SQUIRE: The Third Department. The Establishment and Practices of the Political Police in the Russia of Nicholas I. Cambridge, At the University Press, 1968. viii + 272 s. 8 pl. 2 kort. 70 sh.

Intet autokrati består i længden uden et politisk politi eller lignende sikkerhedsorganer, og kun få autokratier søger at klare sig foruden. Rusland dannede ingen undtagelse fra denne regel; siden oprettelsen af *oprichina* 1585 har et eller

flere sikkerhedsorganer i skiftende skikkelser og forklædninger været en integreret bestanddel af det autokratiske system. Da den liberalt sympatiserende Alexander I forsømte og efter 1819 opløste sine sikkerhedsorganer, var det også nær gået galt for autokratiet, som decembristopstanden 1825 traf fuldstændig uforberedt. Nikolaj I ønskede naturligt nok for fremtiden at sikre sig mod og forebygge lignende sammensværgelser. Som en af sine første vigtige regeringshandlinger reorganiserede han da 1826 hele det indre sikkerhedssystem ved at lægge alle sådanne opgaver under det nyoprettede tredje departement af hans eget kancelli samt oprette et politisk gendarmeri for eksekutive opgaver. Disse to organer var under Nikolaj I's regeringstid knyttet intimt sammen ved at have fælles chefer. Disse hørte til zarens mest loyale og betroede mænd og kom til at virke fuldstændig uafhængigt af den øvrige forvaltning, kun underlagt zaren selv.

Det ligger i sagens natur, at en sikkerhedstjeneste ikke efterlader sig mange spor i form af pålidelige historiske kilder. Forf. er imidlertid ikke af den grund faldet for fristelsen til at gøre sin fremstilling vidtløftig. I stedet har han indenfor et begrænset felt sat sig den opgave at samle, fremlægge og diskutere al relevant historisk materiale, som har kunnet oppebages. Ved denne selvvalgte begrænsning af opgaven er det lykkedes forf. at fremlægge en veldisponeret og læseværdig monografi om tredje departements historiske forudsætninger, oprettelse og virksomhed. En stor del af værket optages af biografiske studier over tredje departements og gendarmeriets vigtigste personligheder. Som helhed er det lykkedes at yde et vægtigt bidrag til belysning og forståelse af Nikolaj I's regeringstid.

Værkets mest originale afsnit er udredningen af motiverne og hensigterne bag tredje departements og gendarmeriets oprettelse og virksomhed, der præges af forf.s nøgterne og rammende konklusioner. Der peges på, at sikkerhedsorganerne skulle virke efter ophøjede moralske principper og foruden sikkerhedsopgaverne udføre et arbejde til gavn for befolkningen og beskytte menigmand mod skadelige indflydelser af alle arter, overgreb fra korrupte embedsmænd o. l. Der er ingen grund til ikke at tro på, at både zaren og langt de fleste af tredje departements og gendarmeriets topfolk oprigtigt tog denne moralske side af opgaven alvorligt. Alligevel skal man ikke undre sig over, at Nikolaj I's sikkerhedsorganer ikke var mindre forhadte end deres forgængere og efterfølgere i Rusland, eftersom deres virksomhed var af så væsentlig betydning for autokratiet, og de med deres ubegrænsede beføjelser og autoritet ikke var eller kunne tillade sig at være kræsne ved valget af midler til at løse de givne opgaver.

MARTON DE HARTYANI

ERICH ANGERMANN: Robert von Mohl, 1799–1875. Leben und Werk eines altliberalen Staatsgelehrten. Politica 8. Neuwied, Hermann Luchterhand Verlag, 1962. 470 s. 36 DM.

Robert von Mohl var i sin tid en af de bedst kendte tyske liberale statsretslærere og politiske skribenter. Han var fra 1824 professor i Tübingen, blev afskediget p. g. af en konflikt med den württembergske regering og 1847 kaldet til universitetet i Heidelberg. Han var aktiv, men ikke fremtrædende som politiker og blev i tidens løb medlem af den württembergske landdag, af Frankfurtnational-